

УДК 336.77:330.322.3:37

Яровенко Т.С.,
к.е.н., доцент, докторант, доцент кафедри
статистики, обліку та економічної інформатики,
Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара

ОСВІТНІЙ КРЕДИТ ЯК ФОРМА ІНВЕСТИЦІЙ У СФЕРІ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Освітні кредити є основною формою фінансування вищої освіти, яка мінімізує бюджетні витрати на освіту, у Великій Британії, Китаї, Франції, Швеції, Австралії, Нідерландах, Новій Зеландії, США та Японії. У світовій практиці цей вид кредитування розглядається як інвестиції в освіту, адже надається на пільгових умовах та дозволяє оплачувати освітні послуги на паритетних умовах: за рахунок коштів як фізичних осіб, так і кредитних установ, фондів підтримки молоді, роботодавців, освітніх закладів та бюджетів різного рівня.

Приводом до впровадження освітнього кредитування в Україні став перехід навчальних закладів на комерційну основу та необхідність удосконалення їх фінансового забезпечення. У законодавчих актах, які регулюють функціонування та розвиток вітчизняної сфери освіти, зокрема, «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», наголошується на тому, що фінансове забезпечення системи освіти передбачає її багатоканальне фінансування, одним з елементів якого є система кредитів [1]. «Національна доктрина розвитку освіти» [2] зазначає, що рівний доступ до вищої освіти та розширення можливостей її здобуття забезпечується шляхом індивідуального кредитування. У цьому документі виділено два види освітнього кредитування: кредити на розвиток навчальних закладів усіх рівнів та здобуття освіти. У «Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття)» [3] увага акцентується на необхідності розроблення та впровадження механізму пільгового кредитування здобуття освіти, що є одним з пріоритетних напрямів реалізації стратегічних завдань соціального захисту учасників навчально-виховного процесу. Крім того, таку форму освітнього інвестування передбачається використовувати при реформуванні наукової діяльності у системі освіти шляхом: забезпечення бюджетного фінансування наукових досліджень з використанням банківського кредиту та створення системи інноваційних фондів із залученням кредитів.

Можливість використання кредитів на рівні вищої освіти закріплена у Законі України «Про вищу освіту». Відповідно до його положень [4]: вищий навчальний заклад має право користуватися банківськими кредитами без урахування обмежень на право здійснення запозичень (встановлених Бюджетним кодексом України); наукові та педагогічні працівники закладів всіх форм власності мають право отримувати пільгові довгострокові кредити на будівництво (реконструкцію) і придбання житла; особи, які навчаються, мають право на отримання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти.

Але, незважаючи на надані можливості, в Україні система освітніх кредитів не набула розповсюдження. З перелічених лише кредит для здобуття фізичними особами вищої освіти був застосований на практиці, але до 2012 року практично всі комерційні банки відмовилися від цього банківського продукту. Причинами такої ситуації в Україні є: відсутність державної підтримки спеціальних банківських програм освітнього кредитування; не використання кредитних коштів у якості джерела інвестицій; кризові явища в економіці, що катастрофічно знижують платоспроможний попит.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання залучення кредитних коштів у сфері освіти досліджується такими провідними науковцями, як: Артюр Г., Андрієнко В., Боголіб Т., Болюбаш Я., Винничук О., Ле Гран Ж., Буцька О., Грішнова О., Дюндін В., Добровольська Л., Колісніченко Н., Левін П., Левківський К., Мороз І., Мошенець О., Погорельський О., Робінсон Р., Новіков В., Ніщима С., Лопушняк Г., Пчелінцева І., Чепіжко В., Шевчук І., Євсєєнко Т. та інші. Але у своїх дослідженнях більшу увагу вони приділяють кредитуванню здобуття вищої освіти фізичними особами, що є лише одним з напрямів освітнього кредитування.

Недостатність досліджень у цьому напрямі обумовлює необхідність розробки практичного механізму освітнього кредитування, який впливатиме на ефективність інвестиційної політики у сфері освіти та її інвестиційний розвиток.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є вивчення теоретико-методологічних засад та світової практики освітнього кредитування, як форми освітніх інвестицій; виявлення проблем та перспектив її поширення в Україні задля забезпечення інвестиційного розвитку національної сфери освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, освітні кредити, як форму інвестицій у сфері освіти, слід розглядати у трьох напрямках: комерційне кредитування здобуття освіти фізичними особами, державне кредитування здобування фізичними особами вищої освіти та пільгове (державне й недержавне) кредитування освітніх установ.

Найбільш поширеним видом освітнього кредитування є покриття витрат на навчання фізичних осіб. Як свідчить світова практика, у більшості розвинених країн «платна» освіта здобувається в основному за рахунок спеціальних кредитів на навчання. Об'єктами кредитування у даному випадку є оплата всіх форм навчання фізичних осіб у навчальних закладах різного рівня. Такі кредити можуть надаватися: державою, навчальним закладом (зокрема, у сфері вищої освіти), кредитною установою, або фондами підтримки молоді. При цьому сума кредиту видається не фізичній особі, а перераховується на рахунок навчального закладу в обумовлені терміни. Це значно знижує ризик фізичної особи – бути відрахованою за несплату освітніх послуг, а також ризик навчального закладу та кредитної установи щодо цільового використання нею кредитних коштів.

Найбільший сегмент комерційного освітнього кредитування фізичних осіб – здобуття професійної та вищої освіти у державних, або недержавних освітніх закладах. Основні виплати за кредитом припадають на момент, коли особа закінчить навчання. При цьому, можливі різні варіанти надання кредиту: заставні позички з фіксованими або прогресивними платежами; відстрочка платежу на пільговий період (строк навчання), протягом якого не виплачуються ні основний борг, ні відсотки; під час навчання виплачуються лише відсотки, а основна частина кредиту виплачується протягом декількох років після закінчення навчання.

У світовій практиці класичне освітнє кредитування, це досить складний банківський продукт, який має певні переваги для позичальника: відносно низькі (у порівнянні з іншими видами кредитів) відсоткові ставки; тривалий термін кредитування і погашення (до 20 і більше років); відстрочка початку повернення кредиту, що надає змогу здійснювати повернення кредиту власними силами особи, яка здобуває освіту; використання пільгового (безвідсоткового) періоду кредитування; виплата тільки відсотків протягом певного періоду часу (зазвичай, на термін навчання); виплата кредиту здобувачем освіти, роботодавцем або через податкові відрахування; залежність кредитних виплат від розміру майбутніх доходів й успішності навчання; покриття не тільки вартості навчання, а й інших суміжних витрат (проживання, харчування, проїзду, навчальної літератури, тощо); звільнення від виплати кредиту, якщо здобувач освіти працює у державному секторі, в сільській місцевості, або має визнані наукові досягнення; тощо.

Крім того, суттєвими перевагами освітнього кредитування є: соціальна справедливність (особи, які здобувають освіту, сплачують за неї) та забезпечення рівного доступу до освіти (можливість отримання освіти для осіб з низькими доходами). При впровадженні цього механізму навантаження на бюджет є мінімальним та залежить від умов надання державної підтримки й забезпечення процесу кредитування. Крім того, суттєвою перевагою такої форми освітнього інвестування є підвищення мотивації осіб, які здобувають освіту, у її успішності. Адже основною умовою пільгового надання й повернення більшості освітніх кредитів є успішне атестування здобувачів освіти.

Як свідчить світова практика, у комерційному освітньому кредитуванні держава приймає безпосередню участь шляхом: гарантування повернення наданих кредитів, покриття за рахунок бюджетних коштів банкам різниці між фактичним (пільговим) та ринковим рівнем відсоткової ставки; компенсації фізичним особам 40–60% кредитних витрат на навчання; тощо. Управління агентствами, які надають студентські позички, здійснюється урядовими або приватними довірчими фондами. Понад 60 країн світу використовують надання освітніх кредитів переважно за державними схемами, а комерційні банки кредитують навчання за власною ініціативою [5].

Наприклад, характерною рисою соціального студентського кредиту Франції, є довший (порівняно з класичною позичкою) строк повернення (9–10 років) за рахунок наданням можливості відстрочити (у межах 4–5 років) початок виплат [6]. Освітні кредити можуть надаватися незалежно від віку, а їх розмір позички залежить від перспективності навчання з точки зору кар'єри та майбутніх доходів, або за наявності поруки [7].

Іншим напрямом освітнього кредитування є державний займ, або державний цільовий пільговий кредит, який надається фізичним особам на здобуття вищої освіти та розглядається як інструмент соціальної політики.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [4], державна цільова підтримка здобуття вищої освіти надається у вигляді цільових пільгових довгострокових кредитів. Такий кредит можуть одержати громадяни України віком до 28 років (які успішно склали вступні іспити, або вже навчаються на будь-якому курсі вищого навчального закладу) задля сплати за навчання (за денною, вечірньою та заочною формою) у вищих навчальних закладах незалежно від форми власності [8]. Він має певні особливості [8]: використовується задля сплати за навчання лише у вітчизняних ВНЗ; розмір кредиту визначається щороку ВНЗ державної або приватної форми власності та затверджується МОН; сума кредиту повертається із сплатою 3 % річних протягом 15 років починаючи з дванадцятого місяця після закінчення навчання; кредит повертається через рахунки ВНЗ до бюджету. Такий кредит справедливо

можна вважати формою освітнього інвестування, адже він має пільги [8]: якщо одержувач кредиту має одну дитину, він звільняється від сплати відсотків; двох дітей – за рахунок бюджетних коштів погашається 25 % суми кредиту; трьох і більше дітей – 50 %. Крім того, якщо одержувач кредиту після закінчення ВНЗ пропрацював за фахом не менше ніж 5 років у державному або комунальному закладі (установі) у сільській місцевості, кредит та відсотки за користування ним не повертаються.

Таким чином, така державна позика є набагато привабливішою та вигідною для позичальника, ніж споживчі кредити, але її надання та використання стикається з рядом перепонів: зниженням обсягів наданих кредитів через дефіцит бюджетних коштів в умовах фінансово-економічної кризи; зниженням рівня доходів громадян через інфляційні впливи та кризові явища; бюрократію під час оформлення та отримання кредиту; відсутність забезпечення поверненості кредиту через низьку середню заробітну плату; непривабливість цієї послуги: для банків – через високі ризики та низьку доходність, для позичальників – через не покриття усієї вартості навчання та супутніх витрат (проживання, харчування, т.д.), високі відсоткові ставки, відсутність відстрочки платежу, неможливість забезпечення заставою, тощо. Така ситуація унеможлиблює практичне використання освітнього кредитування в Україні.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [4], вищі навчальні заклади мають право користуватися банківськими кредитами, зокрема, інвестиційними. Об'єктом цього виду кредитування є інвестиційний проект, який проходить детальний аналіз щодо обґрунтування доцільності. Відсоток за користування таким кредитом, зазвичай, не перевищує рівень дохідності за інвестиціями, а строк кредитування залежить від терміну окупності інвестицій (з урахуванням пільгового періоду відшкодування).

Інвестиційними проектами при цьому можуть виступати: проекти капітального будівництва, розширення, модернізації, технічного переоснащення та придбання об'єктів в освітньої сфери. Джерелом погашення кредиту є грошові потоки отриманні за надання додаткових освітніх послуг. Предметом застави такого виду кредиту у закордонній практиці виступає майно освітньої установи. В Україні майно державних та комунальних освітніх установ не може бути предметом застави. Але, пропри світову практику, надана можливість щодо освітнього кредитування закладів освіти не використовується в Україні через: низьку кредитоспроможність освітніх установ, зниження попиту на освітні послуги, нестабільність законодавчих вимог, тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Судячи з вище наведеного, світова практика щодо освітніх кредитів свідчить про їх доцільність та ефективність як для осіб, які здобувають освіту, так і для освітніх установ, національної сфери освіти та держави в цілому. Освітній кредит, який не передбачає пільг для позичальника, скоріше є формою споживчого кредитування та джерелом доходу банку. Для того, щоб освітній кредит став формою інвестицій освітньої сфери в Україні, банківські установи повинні виступати не лише як посередники між студентом та навчальним закладом, а й прийняти на себе частину оплати навчання шляхом зниження відсоткової ставки та надання пільгових умов повернення.

Бібліографічний список

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013р. №344 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 50. – С. 18. – ст. 1783 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
2. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002 (зі змінами і доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – С. 11. – ст. 860 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
3. Про Державну національну програму «Освіта» (Україна ХХІ століття) : Постанова Кабінету міністрів України від 03.11.1993 р. № 896 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=896-93-%EF>
4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII / Верховна рада України // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 37-38 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. Боголіб Т. Вдосконалення фінансового забезпечення вищої освіти / Т. Боголіб // Вісник ТДЕУ. – 2006. – № 3. – С. 76-87.
6. Грішнова О. Зарубіжний досвід фінансування освіти та перспективи його застосування в Україні / О. Грішнова // Наукові праці НДФІ. – 2000. – Вип. 10–11. – С. 214-222.
7. Буцька О.Ю. Кредитування студентів як джерело фінансового забезпечення діяльності вищих навчальних закладів / О.Ю. Буцька // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 9. – С. 161-168.
8. Про затвердження Порядку надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 № 916 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/916-2003-%D0%BF>

References

1. *Pro Natsionalnu stratehiiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku* [About the National strategy of a development of education in Ukraine for the period till 2021], Ukaz Prezydenta Ukrainy dated 25.06.2013 r. no. 344, available at: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html> (access date April 20, 2016).
2. *Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku osvity* [About the National doctrine of development of education], Ukaz Prezydenta Ukrainy dated 17.04.2002 r. no. 347/2002, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (access date April 20, 2016).
3. *Pro Derzhavnu natsionalnu prohramu «Osvita» (Ukraina XXI stolittia)* [About the Government national program «Education» (Ukraine of XXI of century)], Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy dated 03.11.1993 r. no. 896, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=896-93-%EF> (access date April 20, 2016).
4. *Pro vyshchu osvitu* [About higher educations], Zakon Ukrainy dated 01.07.2014 r. no. 1556-VII, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (access date April 20, 2016).
5. Boholib, T. (2006), "Perfection of the financial providing of higher education", *Visnyk TDEU*, no. 3, pp. 76-87.
6. Hrishnova, O. (2000), "Foreign experience of financing of education and prospect of his application in Ukraine", *Naukovi pratsi NDFI*, Iss. 10-11, pp. 214-222.
7. Butska, O.Yu. (2007), "Crediting of students as source of the financial providing of activity of higher educational establishments", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 9, pp. 161-168.
8. *Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia tsilovykh pilhovykh derzhavnykh kredytiv dlia zdobuttia vyshchoi osvity* [About claim of Order of grant of having a special purpose favourable state credits for the receipt of higher education], Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy dated 16.06.2003 r. no. 916, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/916-2003-%D0%BF> (access date April 20, 2016).

Яровенко Т.С. ОСВІТНІЙ КРЕДИТ ЯК ФОРМА ІНВЕСТИЦІЙ У СФЕРІ ОСВІТИ

Мета – вивчення теоретико-методологічних засад та світової практики освітнього кредитування, як форми освітніх інвестицій; виявлення проблем та перспектив її поширення в Україні задля забезпечення інвестиційного розвитку національної сфери освіти.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети в статті використано: аналітико-монографічний метод – при вивченні літературних джерел; системно-аналітичний метод – при дослідженні законодавчих чи інших нормативно-правових актів щодо механізмів освітнього кредитування в Україні; абстрактно-логічний метод – для узагальнення теоретичних положень, формування висновків та методичних рекомендацій.

Результати. На основі аналізу світової практики доведено доцільність та ефективність освітнього кредитування як для осіб, які здобувають освіту, так і для освітніх установ, національної сфери освіти та держави в цілому.

Визначено, що надання та використання освітніх кредитів в Україні стикається з рядом перепонів (зокрема, відсутністю державної підтримки), що стримує їх поширення. Виявлено, що кредитні кошти не використовуються як джерела інвестицій у сфері освіти, а кризові явища в економіці суттєво знижують платоспроможний попит на цей вид кредитування. Встановлено, що, що кредити, як форму інвестицій у сфері освіти, слід розглядати у трьох напрямках: комерційне кредитування здобуття освіти фізичними особами, державне кредитування здобуття освіти фізичними особами та кредитування (державне й недержавне) освітніх установ. Доведено, що нормативно-правова база освітньої сфери України містить передумови поширення й подальшого розвитку цієї форми освітнього інвестування, але визначальну роль при цьому відіграє державне регулювання цього процесу.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в подальшому розвитку існуючих методичних підходів і практичних механізмів освітнього кредитування в Україні в умовах фінансово-економічної кризи.

Практична значущість. Галузь застосування результатів: проведення наукових досліджень щодо формування інвестиційної політики у сфері освіти України у кризових умовах.

Ключові слова: кредит, освітні інвестиції, розвиток, сфера освіти.

Yarovenko T.S. EDUCATION CREDIT AS A FORM OF INVESTMENT IN THE EDUCATIONAL SPHERE

Purpose – studying theoretical and methodological principles and international experience of educational lending as a form of educational investment; revealing issues and prospects of its expansion across Ukraine for the purpose of providing investment development for domestic educational sphere.

Methodology of research. To achieve this purpose the article used: monographic analytical method – the study of literature; system-analytical method – the study of legislative or other legal acts on the mechanisms of educational loans in Ukraine; abstract logical method – to summarize the theoretical propositions, formulated conclusions and guidelines.

Findings. Based on the analysis of international practices, a justification is given for the expedience and the efficiency of educational lending both for individuals in the process of acquiring education as well as for educational establishments, national education sphere and the state as a whole.

It was determined that granting and utilizing education credits in Ukraine encounters a number of obstacles (absence of support from the government, among them) that confines their proliferation. Credit funds are not utilized as sources of investment in the educational sphere while crisis events lower significantly the actual effective demand for this type of loans. It has been discovered that credits, as a form of investment in the educational sphere, must be considered along three directions: commercial educational lending to private individuals, government educational lending to private

individuals and lending (both government and private-based) to educational establishments. It has been proved that legal and regulatory framework of educational sphere in Ukraine possesses all the prerequisites for expansion and further development of this form of educational investment, however, at this point, the definitive role is played by the government regulation of this process.

Originality of the research findings lies with the further development of the existing methodological approaches and practical mechanisms of educational lending in Ukraine under the conditions of financial and economic crisis.

Practical value. Area of implementation of findings: organization of scientific research with regard to forming the investment policy in the educational sphere in Ukraine under crisis conditions.

Key words: credit, educational investments, developments, educational sphere.

Яровенко Т.С. ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ КРЕДИТ КАК ФОРМА ИНВЕСТИЦИЙ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Цель – изучение теоретико-методологических принципов и мировой практики образовательного кредитования, как формы образовательных инвестиций; выявление проблем и перспектив ее распространения в Украине ради обеспечения инвестиционного развития национальной сферы образования.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в статье использовано: аналитико-монографический метод – при изучении литературных источников; системно-аналитический метод – при исследовании законодательных или других нормативно-правовых актов относительно механизмов образовательного кредитования в Украине; абстрактно-логический метод – для обобщения теоретических положений, формирования выводов и методических рекомендаций.

Результаты. На основе анализа мировой практики доказана целесообразность и эффективность образовательного кредитования как для лиц, которые получают образование, так и для образовательных учреждений, национальной сферы образования и государства в целом.

Определено, что предоставление и использование образовательных кредитов в Украине сталкивается с рядом преград (в частности, отсутствием государственной поддержки), что сдерживает их распространение. Выявлено, что кредитные средства не используются в качестве источника инвестиций в сфере образования, а кризисные явления в экономике существенно снижают платежеспособный спрос на этот вид кредитования.

Выявлено, что кредиты, как форму инвестиций в сфере образования, следует рассматривать в трех направлениях: коммерческое кредитование получения образования физическими лицами, государственное кредитование получения образования физическими лицами и кредитование (государственное и негосударственное) образовательных учреждений. Доказано, что нормативно-правовая база образовательной сферы Украины содержит предпосылки распространения и дальнейшего развития этой формы образовательного инвестирования, но определяющую роль при этом играет государственное регулирование этого процесса.

Научная новизна результатов исследования заключается в дальнейшем развитии существующих методических подходов и практических механизмов образовательного кредитования в Украине в условиях финансово-экономического кризиса.

Практическая значимость. Отрасль применения результатов: проведение научных исследований относительно формирования инвестиционной политики в сфере образования Украины в кризисных условиях.

Ключевые слова: кредит, образовательные инвестиции, развитие, сфера образования.